

Suomen kirkkohistoriallisen seuran perustaminen ja alkuvaiheet

Hannu Mustakallio

Ajatus erityisen kirkkohistoriallisen seuran perustamisesta syntyi 1880-luvun jälkipuoliskolla papiston keskuudessa, joka halusi nousta puolustamaan arvostelun johteeksi joutunutta luterilaista kirkkoa. Niin sanotuissa yleisissä yksityisissä pappeinkokouksissa hahmottui ohjelma kirkollisten uudistusten toimeenpanemiseksi. Taustalla oli sekä vapaamielisyyden että vapaakirkollisuuden luterilaista valtiokirkkoa kohtaan esittämä kritiikki.¹

Lappeenrannan pappeinkokouksessa elokuussa 1887 esitti Mikkelin lyseon uskonnonlehtori Jaakko Päivärinta (ent. Swan) pohdittavaksi kysymyksen Teologisen kirjallisuuden seuran ja Kirkkohistoriallisen seuran perustamisesta. Edellisen tuli ottaa tehtäväkseen kirkollisten kirjojen kustantaminen, jälkimmäisen taas ruveta huolehtimaan kirkkohistoriallisten lähteiden keräilemisestä koko maassa. Kahden teologisen seuran syntysanojen lausuja oli ollut perustamassa Kansanvalistusseuraa ja toiminut sen sihteerinäkin. Aatteellisesti hän kuului selväpiirteisiin fennomaaneihin, mistä hänen 1870-luvulla tapahtunut nimenmuutoksensakin oli osoituksena. Päivärinnan johdolla pappeinkokous ilmaisi huolensa teologisen sivistyksen riittävydestä parhaillaan käytävässä maailmankatsomuksellisessa taistelussa.

Lappeenrannan kokousta leimasi selvä desentralisaation henki. Yksityiset pappeinkokoukset päätettiin vastedes järjestää Helsingin sijasta maaseutukaupungeissa. Päivärinnan mukaan Teologisen kirjallisuusseuran hallituskin oli mieluummin sijoitettava maaseudulle. Enemmistö kokoukseen osallistuneista papeista oli nuoria, alle 40-vuotiaita. Tämän ryhmän toimesta alkoi seuraavana vuonna (1888) ilmestyä kirkollinen *Vartija*-lehti, jonka päätoimittajana oli pastori Elis Bergroth.²

Uusien seurojen perustamisen valmistelun Lappeenrannan pappeinkokous uskoi kolmimiehisellemä toimikunnalle, johon valittiin Päivärinnan lisäksi professori Herman Råbergh ja Kuopion hiippakunnan uusi piispa Gustaf Johansson.

¹ *Kertomus Lappeenrannassa 23 ja 24 päivinä elokuuta 1887 pidetystä pappeinkokouksesta*. Mikkelin 1887, 5–6; *Ilmari Salomies* Suomen Kirkkohistoriallinen Seura vuosina 1891–1941. – Juhlakirja Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran täyttäessä 50 vuotta. SKHS toim. 46. Helsinki 1942, 11–13; *Mikko Juva* Valtionkirkosta kansankirkoksi. Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. SKHS toim. 61. Porvoo. Pappeinkokouksista *Helka Lumijärvi* Hämeenlinnan, Lappeenrannan ja Tampereen yleiset pappeinkokoukset 1880-luvulla. Suomen kirkkohistorian laudaturtutkielma 1969, Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto, teologia.

² *Salomies* 1942, 13–14; *Juva* 1960, 188–190, 192–193; *Eino Murtorinne* Lappeenrannan pappeinkokous, kirkollinen suunnannäyttäjä sata vuotta sitten. – Jäsenlehti (Suomen kirkon pappisliitto & Suomen kirkon sisarliitto) 7/1987. Päivärinnasta *Ilkka Liikanen* Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. Hist. tutk. 191. Jyväskylä 1995, 306 (viite 59); *Eero Rautavirta* Jaakko Päivärinta – kansanvalistajapappi. Jyväskylä 1997.

Tampereella syyskuussa 1888 pidetyssä pappeinkokouksessa joukko yksityisiä asianharrastajia kokoontui Päivärinnan johdolla tarkastamaan molempien seurojen sääntöehdotuksia, jotka professori Råbergh oli laatinut. Kirkkohistoriallisen seuran säännöt olivat eräitä muodollisia eroja lukuun ottamatta jo siinä muodossa, jossa ne sittemmin virallisesti hyväksyttiin. Ainoa olennainen ero koski vuosikokouksen ajankohtaa, jota kaavailtiin kesäkuulle; ensimmäisissä säännöissä ajankohdan määrääminen jätettiin johtokunnan tehtäväksi. Kirkkohistorian edistämisyhtymykset nähtiin papiston kesäaikaiseksi harrasteluksi, jolla ei ollut yhteyttä akateemiseen yhteisöön.

Tampereen pappeinkokous ei kuitenkaan ehtinyt käsitellä kysymystä teologisten seurojen perustamisesta vaan vain täydensi siihenastista valmistelutoimikuntaa. Tämä toimikunta kokoontui Tampereen jälkeen kolmesti, mutta yhtään kertaa kaikkia jäseniä ei saatu samaan aikaan koolle. Sitä paitsi toimikunta ei katsonut voitavansa tehdä lopullisia päätöksiä, koska sen jäsenet joutuivat viimeisessä kokouksessaan ”onnettomaan erimielisyyteen keskenänsä”, kuten Päivärinta myöhemmin kertoi.

Seuraavan kerran perustamiskysymystä käsiteltiin kesällä 1889 Kuopioon kokoontuneiden pappien kesken. Siitä käytiin laaja keskustelu, josta ei puuttunut vastustavia tai epäileviä mielipiteitä. Lehtori Päivärinnan mukaan oli perustettava kaksi eri seuraa, joilla olisi toisistaan poikkeavat tehtävät: yhtäältä teologisen kirjallisuuden levittäminen, toisaalta kirkkohistoriallisten lähteiden kokoaminen. Valmistelutoimikuntaan kuulunut piispa Johansson, kokouksen isäntä, sen sijaan asettui epäilevälle kannalle. Hänen mukaansa kysymystä ei ollut vielä valmisteltu riittävästi. Johansson kysyi, miten seurojen johtokunnat pystyisivät kokoontumaan, kun suppeammalla valmistelutoimikunnallakin oli ollut tässä suhteessa ongelmia. Päivärinnan tarmokas esiintyminen johti kuitenkin siihen, että pappeinkokouksen osanottajat päättivät perustaa ehdotetut kaksi seuraa. Teologisen kirjallisuuden seuran sijaintipaikaksi tuli juuri Kuopio, Kirkkohistoriallisen seuran taas Helsinki.

Kahden teologisen seuran perustamisessa oli kysymys kirkollisten uudistuspyrkimysten ohella fennomaanisen ohjelman toteuttamisesta kirkon piirissä. Teologisen kirjallisuusseuran tehtävä liittyi ”kansaisen kirkon” ylläpitämiseen, niin kuin muuan pappi totesi. Kirkkohistoriallisen seuran tarpeellisuutta sama osanottaja perusteli sillä, ettei tarvinnut olla ”tieteellinen teologi” voidakseen koota lähteitä, kunhan vain oli ”kansaisesti mielistynyt ja tieteen harrastukseen herännyt”. Kansallisen historian tärkeys saatettiin ilmaista myös seuraavin sanoin: ”Sillä jos kansa ja kirkko ei pidä historiataan kunnia, ei sen juuret pysy terveinä.”³

³ *Tampereen pappeinkokouksen pöytäkirja* [1888]. Helsinki 1888, 74–78; *Pappeinkokouksen pöytäkirja elokuun 20–22 p. 1889*. Kuopio 1890, 4, 30, 57, 85, 107–122; *Salomies* 1942, 14–15; *Juva* 1960, 190, 247–249; *Eino Murtorinne* *Suomalainen teologia autonomian kautena* (1828 –

Kaksoishankkeen jatkovalmistelun Kuopion pappeinkokous uskoi kolmimiehiseen toimikunnalle, johon kuuluivat professori Råbergh, Kuopion lyseon rehtori Johannes Schwartzberg ja lehtori Päivärinta. Schwartzberg ja Päivärinta jättivät vajaan vuoden päästä, kesäkuussa 1890, molempien seurojen sääntöehdotukset eräälle ylioppilaalle, jonka oli määrä toimittaa ne senaattiin. Ylioppilas hoiti tehtävänsä vasta vajaan 11 kuukauden kuluttua, toukokuussa 1891. Saatuaan anomukset seurojen perustamiseksi senaatti pyysi niistä lausunnon vain Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulilta, joka asettuikin varsin nopeasti niitä ”kaikin puolin” puoltamaan. Asian käsittely osoitti, että Suomen kirkon johto oli käytännössä siirtynyt Kuopioon.

Senaatti vahvisti molempien seurojen säännöt kirkollistoimituskunnan esittelystä kesäkuun 30. päivänä 1891. Säännöt samoin kuin seurojen nimimuodot oli jätetty hyväksyttäväksi vain suomenkielisenä versiona, mikä edelleen ilmaisi kaksoishankkeen fennomaanista pohjaa. Kirkkohistoriallisen seuran tarkoituksena oli ”koota ja julaista Suomen kirkon historiaa koskevia tietoja sekä yleensä koettaa saada Suomen kirkon elämätä ja oloja entisinä ja nykyisinä aikoina likemmin tunnetuiksi”. Sen ”toimikunnan” eli johtokunnan tehtävänä taas oli ”keräillä Suomen kirkkohistoriaa koskevia tietoja, tarkastaa, järjestää ja julaista ne, hoitaa seuran varoja, kutsua jäseniä sekä vuosikokoukselle ehdoittaa seuran kunniajäseniä ja muutoin voimia myöten koettaa edistää seuran tarkoitusta”.⁴

Seurat järjestäytyivät virallisesti Mikkelin yksityisen pappeinkokouksen yhteydessä elokuussa 1891. Perustamiskokouksen puheenjohtajana toimi lehtori Päivärinta, koko hankkeen *primus motor*. Mikkelinkin kokouksessa kysymys oli samasta papiston omaehtoisen aktiivisuuden foorumista, jonka piirissä seurojen syntysanat oli lausuttu neljä vuotta aiemmin.

Kirkkohistoriallisen seuran ensimmäiseen johtokuntaan valittiin sääntöjen mukaan seitsemän jäsentä. Heistä professori Råbergh mainittiin ensimmäisenä, vaikka puheenjohtajakysymyksen ratkaisu ei kuulunutkaan pappeinkokouksen osanottajille. Råberghin ensimmäinen sija oli itsestään selvä asia. Hän oli Keisarillisen Aleksanterin yliopiston ainoa kirkkohistorian opettaja. Muut johtokunnan jäsenet olivat Helsingin lääninvankilan saarnaaja Elis Bergroth, Uudenkaupungin kirkkoherra J. A. Cederberg, käytännöllisen teologian professori O. I. Colliander, Jyväskylän seminaarin johtaja K. G. Leinberg, Porvoon piispan yksityissihteeri pastori Adolf Neovius ja Hämeenlinnan lyseon uskonnonlehtori J. S. Pajula. Pastori Bergroth sai Mikkelissä valtuudet ottaa asian viedäkseen Helsinkiin, olihan Kirkkohistoriallinen seura päätetty sijoittaa maan pääkaupunkiin. Papiston ohella Kirkkohistoriallisen seuran johtomiehet edustivat teologista tiedekuntaa ja koululaitosta. Professoreita ja koulumiehiä oli kumpiakin

1918). Helsinki 1986, 182–191, 180; *Hannu Mustakallio* Pohjoinen hiippakunta. Kuopion – Oulun hiippakunnan historia 1850–1939. Hämeenlinna 2009, 198–199.

⁴ KA Senaatin talousosasto AD 737/206 1891; *Salomies* 1942, 15–16; *Mustakallio* 2009, 199–200.

kaksi, samoin kirkollisissa erityistehtävissä toimivia, mutta seurakuntapappeja vain yksi.

Samassa Mikkelin pappeinkokouksessa pastori Neoviuksen oli määrä pitää esitelmä kirkkohistorian tutkimuksesta Suomessa. Se jäi ajan puutteen vuoksi pitämättä mutta on painettu kokouksen pöytäkirjan liitteenä. Hän lausui toivovansa, että Kirkkohistoriallisen seuran perustaminen aloittaisi uuden aikakauden Suomen kirkkohistorian tutkimuksessa.⁵

Kirkkohistoriallisen seuran toiminta käynnistyi verkkaisesti. Kuvaavaa on, että Mikkelin pappeinkokouksen jälkeen kului taas yksi yliopiston lukuvuosi ilman että tapahtui mitään. Johtokunta piti järjestäytymiskokouksensa Helsingissä vasta seuraavan kesän kynnyksellä, toukokuun 29. päivänä 1892.

Johtokunta valitsi nyt virallisesti puheenjohtajakseen Råberghin, rahastonhoitajaksi Collianderin, arkistonhoitajaksi Bergrothin ja sihteeriksi Neoviuksen. Muut johtokunnan jäsenet eivät olleet päässeet ensimmäiseen kokoukseen. Päätösvaltaisuus olisi edellyttänyt viiden jäsenen läsnäoloa. Tämä ehto täyttyi, kun lehtori Pajula oli Hämeenlinnasta etukäteen ilmoittanut yhtyvänsä kokouksen päätöksiin. Cederberg ei ollut päässyt kokoukseen Uudestakaupungista eikä Leinberg Jyväskylästä. Kolme jälkimmäistä johtokunnan jäsentä edustivat selväpiirteisesti ”maaseutua”.⁶

Kirkkohistoriallisen seuran ensimmäisistä johtomiehistä Herman Råbergh oli toiminut kirkkohistorian professorina jo vuodesta 1872 lähtien. Oman aikansa suomalaisista teologeista hänellä oli laajimmat kansainväliset kontaktit. Toisaalta hän kiinnitti opetustyössään järjestelmällistä huomiota kotimaiseen kirkkohistoriaan. Hän oli 1880-luvulla suunnitellut perustavansa ylioppilaiden keskuuteen erityisen kirkkohistoriallisen yhdistyksen, jonka tarkoituksena olisi ollut edistää Suomen kirkkohistoriaa koskevien lähteiden kokoamista. Tätä piiriä onkin pidetty eräänlaisena Kirkkohistoriallisen seuran esimuotona, vaikka suunnitelma lienee jäänyt idean tasolle. Kirkkohistoriallisen seuran johtokunnan järjestäytyttyä Råbergh siirtyi loppukesästä 1892 Porvoon piispaksi. Hän pysyi kuitenkin seuran esimiehenä vuonna 1920 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka.⁷

Seuran sihteeriksi valittu pastori Adolf Neovius oli 1880-luvun jälkipuoliskolla toiminut pappina Karjalankannaksella. Siellä hän oli innostunut keräämään kansanrunoutta. Neoviuksen erityisenä ansiona on pidetty runonlaulaja Larin Parasken löytämistä ja hänen runojensa talteen ottamista. Hän rupesi keräämään tietoja itäsuomalaisista kirkonkirjoista ja pani alulle historiallisten

⁵ *Mikkelin pappeinkokouksen pöytäkirja elokuun 18–21 p. 1891*. Mikkeli 1891, 131–132, 224–229, 296–307; *Vartija* 1891, 348–349, 355; *Salomies* 1942, 15–17.

⁶ *Salomies* 1942, 18–19.

⁷ *Salomies* 1942, 10–11, 50; *Martti Ruuth* Herman Råbergh. – Juhlakirja Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran täyttäessä 50 vuotta. SKHS toim. 46. Helsinki 1942 (a), 144–152; *Murtorinne* 1986, 179–180, 197–198.

aineskokoelmien toimittamisen. Siitä tulikin hänen pääharrastuksensa, jota hän saattoi jatkaa siirryttyään Porvooseen. Siellä hän toimi 1893 – 1902 tuomiokapitulin notaarina.

Folkloristina Karjalassa aloittaneesta Neoviuksesta tuli Porvoossa arkistomies, joka julkaisi myös Porvoon tuomiokapitulin arkiston luettelon. Hänen uutteruuttaan lähteiden kokoajana ja julkaisijana on kiitetty. Toisaalta on todettu, että Neoviuksen esityksissä pääasiat eivät erottuneet sivuseikoista. Kun hän ryhtyi painattamaan teoksiaan ennen kuin oli viimeistellyt käsikirjoituksensa, hän sai usein liittää loppuun laajoja täydennyksiä. Neovius julkaisi omalla kustannuksellaan *Suomen evankelis-lutherilaisen kirkon matrikelin*, jonka ensimmäinen laitos ilmestyi 1898 ja lisävihko 1908. Papiston ohella se antoi tietoja myös seurakunnista.⁸

Muista johtokunnan jäsenistä Elis Bergroth oli laajalti tunnettu ja monialainen pappi, joka vuonna 1892 julkaisi kansanomaisen yleisesityksen *Suomen kirkon historia pääpiirteissään*. Teoksellaan, joka oli ensimmäinen laajamittainen Suomen kirkkohistorian kokonaisesitys, Bergroth pyrki saamaan lisää työmiehiä kirkkohistorian vähän tutkituille vainioille. Näin hänen pyrkimyksensä oli samansuuntainen kuin vastaperustetun Kirkkohistoriallisen seuran. Kymmenisen vuotta myöhemmin Bergroth julkaisi teoksesta uudistetun, kaksiosaisen laitoksen, jonka nimenä oli *Suomen kirkko*.⁹

O. I. Colliander oli käytännöllisen teologian professori, sittemmin Kuopion ja Savonlinnan hiippakuntien piispa, jonka erikoisala oli hymnologia. Merkittävimmän panoksensa kirkkohistoriallisen tutkimuksen hyväksi hän antoi kokoamalla tietoja 1800-luvun seurakunnista ja papeista paimenmuistoa varten, joka aineiston mittavuuden vuoksi on vain osittain julkaistu. Kirkkohistoriallinen seura on yhdessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa viemässä Collianderin alulle panemaa hanketta päätökseen valmistelemalla verkkojulkaisua *Suomen papisto 1801 – 1920*.¹⁰

J. A. Cederberg oli maaseutuseurakunnissa työskennellyt Collianderin lanko. Hän oli herännyt harrastamaan kirjahistoriallista tutkimusta ja julkaissut kirkkohistoriaa valaisevia lähdekokoelmia. Hänen aikomuksenaan oli saada julkaistuksi sekä *Missale Aboense* että Agricolan *Opera omnia*. Vaikka nämä

⁸ Jaakko Gummerus Adolf Neovius. – Historiallinen Aikakauskirja 1914, 85–88; Aarno Maliniemi Ad. Neovius. – Juhlakirja Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran täyttäessä 50 vuotta. SKHS toim. 46. Helsinki 1942, 153–162; Murtorinne 1986, 192–193. Neoviuksen matrikkeleista Hannu Mustakallio Seurakunta-, pappis- ja teologimatrikkelit 1870-luvulta vuoteen 1999. – SKHS vuosik. 101 (2011). Sastamala 2011, 110.

⁹ Martti Ruuth K. G. Leinberg, J. A. Cederberg, J. S. Pajula, Elis Bergroth. – Juhlakirja Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran täyttäessä 50 vuotta. SKHS toim. 46. Helsinki 1942 (b), 170–172; Murtorinne 1986, 197–198.

¹⁰ Kalevi Toiviainen Muurinvartija. O. I. Colliander Kuopion ja Savonlinnan hiippakuntien piispana 1897–1924. SKHS toim. 194. Vaasa; Murtorinne 1986, 166–173; Mustakallio 2011, 114–115.

hankkeet jäivät seurakuntapapin työn keskellä toteutumatta, Kirkkohistoriallinen seura saattoi viedä niitä myöhemmin eteenpäin.

Suomalaiskansallisesti orientoituneella Cederbergillä oli myös kansainvälisiä yhteyksiä. Hän oli opiskellut 1870-luvun loppupuolella Tübingenissä itsensä Johann Tobias Beckin jalkojen juuressa ja omaksunut tältä niin sanotun raamatullisen teologian mukaiset katsomukset. Lisäksi Cederberg oli kymmenkunta vuotta myöhemmin tehnyt stipendimatkan Skandinaviaan ja Saksaan. Toimittuaan Uudenkaupungin kirkkoherrana hän siirtyi 1895 Pohjois-Karjalaan, Tohmajärvelle. Cederberg oli julkaisu- ja tutkimustyössään herkkä innostumaan löydöistään. Hän saattoi kuitenkin liioitella niiden näkökohtien merkitystä, joihin hän oli kiinnittänyt huomiota.¹¹

K. G. Leinberg oli Kirkkohistoriallisen seuran perustamiseen mennessä julkaissut kotimaista kirkko- ja kouluhistoriaa koskevia lähdekokoelmia ja tutkimuksia. Hän oli suorittanut teologian kandidaatin tutkinnon, joka vastasi myöhempää lisensiaatintutkintoa, mutta ei ollut pappi. Leinberg oli toiminut pitkään Jyväskylän seminaarin johtajana. Hän siirtyi 1894 kansakouluntarkastajaksi Helsinkiin.¹²

J. S. Pajula oli toiminut vuodesta 1888 lähtien Hämeenlinnan lyseon uskonnonlehtorina ja opiskellut myös Saksassa. Hän kuului niihin harvoihin suomalaisiin pappismiehiin, jotka saattoivat tavoitella yliopistoteologin uraa. Hän suoritti 1893 teologian lisensiaatin tutkinnon ja väitteli vielä tohtoriksi. Pajulakin erikoistui kotimaiseen kirkkohistoriaan; hän tutki lähinnä pietismin esiintymistä Suomessa.¹³

Edellä esitellyt seitsemän miestä muodostivat Kirkkohistoriallisen seuran johtokunnan vuosina 1892 – 1897. Johtokunta kokoontui järjestäytymisensä jälkeen vasta vajaan puolentoista vuoden kuluttua, lokakuussa 1893. Kokous pidettiin poikkeuksellisesti Jyväskylässä Leinbergin toimiessa isäntänä. Seuraava kokous oli helmikuussa 1894. Kolmeen ensimmäiseen toimintavuoteen sisältyi vain kolme kokousta. Seura piti ensimmäisen yleisen kokouksen lokakuussa 1895, mistä alkoi tapa pitää kuukausikokouksia lukukausien aikana kunkin kuukauden ensimmäisenä maanantaina. Tosin 1890-luvun jälkipuolella käytännöstä ei aina pystytty pitämään kiinni. Esimerkiksi syksyllä 1896 ei pidetty yhtään yleistä eikä johtokunnankaan kokousta.

¹¹ *Jaakko Gummerus* Johan Antero Cederberg. – Historiallinen Aikakauskirja 1915 (a), 316–319; *Gummerus* Johan Antero Cederberg. – Teologinen Aikakauskirja 1915 (b), 59–66; *Ruuth* 1942 b, 166–169; *Murtorinne* 1986, 138, 176–177, 195.

¹² *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Pöytäkirjat Liitteineen* 8 (1907 – 1908). Helsinki 1909, 13–14 (Jaakko Gummeruksen muistosanat K. G. Leinbergistä); *Ruuth* 1942 b, 163–166; *Salomies* 1942, 50–51; *Murtorinne* 1986, 194–195.

¹³ *SKHS vuosik.* 7–10 (1917–1920). Helsinki 1930, 481–482 (Jaakko Gummeruksen muistosanat J. S. Pajulasta); *Ruuth* 1942 b, 169–170; *Murtorinne* 1986, 195–196.

Yleiset kokoukset pidettiin 1890-luvulla Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran huoneistossa. Ensimmäisellä kerralla paikalla oli muutamia henkilöitä johtokunnan ulkopuolelta, mutta pöytäkirjassa heistä ei nimetty ketään. Ensimmäisenä hallituksen ulkopuolisena henkilönä yleisten kokousten pöytäkirjoissa mainitaan vuoden 1897 lopulla filosofian tohtori Arthur Hjelt, mutta hän olikin saanut langoltaan, Kuopion piispaksi siirtyneeltä O. I. Collianderilta hoidettavaksi rahastonhoitajan tehtävän. Yleiset kokoukset eivät osanottajiensa ja asiasisältönsä puolesta poikenneet paljon johtokunnan kokouksista, minkä vuoksi näiden kahden kokoustyyppin erottaminen toisistaan on osittain keinotekoista.

Yleisten kokousten pääsisällöksi muodostui erilaisten Suomen kirkkohistoriaa koskevien lähdetiedonantojen esittäminen. Tässä kunnostautui erityisesti seuran sihteeri Ad. Neovius. Ensimmäisen varsinaisen esitelmän piti joulukuussa 1895 seuran puheenjohtaja, joka poikkeuksellisesti käytti suomen kieltä, ehkä paikalle komennettuja teologian ylioppilaita ajatellen. Esitelmän otsikkona oli *Muuan sana Paavo Ruotsalaisen uskonnollisesta suunnasta*, mikä samalla osoitti seuran suuntautumista suomalaisten herätysliikkeiden historian tutkimukseen.

Ensimmäiseen kuusivuotiskauteen sisältyi yhteensä 19 eri kokouspäivää. Johtokunnan kokouksista päätösvaltaisia oli vain viisi; tosin päätösvaltaisuuteen ei ensimmäisen kokouksen jälkeen kiinnitetty huomiota. Enimmillään paikalla oli juuri päätösvaltaisuuteen riittävä määrä eli viisi, vähimmillään vain kaksi johtokunnan jäsentä. Piispa Råbergh tuli Helsinkiin vuoteen 1895 saakka lähes aina, mutta seuraavasta vuodesta lähtien hänelle alkoi kertyä poissaoloja. Seuralla ei ensimmäisten sääntöjen mukaan ollut erillistä varapuheenjohtajaa, mutta tehtävän sai käytännössä Helsinkiin siirtynyt professori Leinberg. Vuosikokouksen 1898 pöytäkirjassa hänet todettiin seuran varapuheenjohtajaksi.

Sihteeri Neovius oli kaikissa kokouksissa kirjoittamassa pöytäkirjaa. Lähes yhtä ahkera kokousmies oli pastori Bergroth, joka kävi vielä kolmessa johtokunnan kokouksessa senkin jälkeen kun hän oli tammikuussa 1898 joutunut luopumaan jäsenyydestään. Vasta siirtyminen Räisälän kirkkoherraksi teki lopun Bergrothin osallistumisesta. Myös Leinberg osallistui johtokunnan työskentelyyn Helsinkiin muutettuaan varsin ahkerasti. Sitä vastoin maaseudulla asuvien panos jäi vaatimattomaksi. J. S. Pajula tuli Kirkkohistoriallisen seuran asioissa Helsinkiin vain kahdesti, J. A. Cederberg ei yhtään kertaa.¹⁴

¹⁴ *Salomies* 1942, 19–21, 24–26, 50. Kokoustoimintaa koskevat tiedot sarjasta *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Pöytäkirjat liitteineen – Finska Kyrkohistoriska Samfundets [ensimmäisessä niteessä: Sällskapet] Protokoll och meddelanden (1–2, 1898–1902)*. Ensimmäinen kuukausikokous ei ollut 2.5.1895, kuten *Salomies* esittää, vaan 7.10.1895. Ks. myös *Uusi Suometar* 28/10.10.1895, Suomen Kirkkohistoriallinen Seura; *Teologinen Aikakauskirja* 1898, 121–123 (Jaakko Gummerus).

Vuosikokousten traditio alkoi muotoutua vasta 1890-luvun lopulla. Kun johtokunnan toinen kolmivuotiskausi oli loppuillaan, se päätti viettää vuosijuhlaansa pyhän Henrikin päivänä 19.1.1898. Ensimmäisen vuosijuhlaesitelmän lupautui pitämään 27-vuotias teologian kandidaatti Jaakko Gummerus – mikäli piispa Råberghilla ei olisi tilaisuutta pitää sitä. Lopullisen vahvistuksen esiintymiselleen Gummerus sai vasta kymmenisen päivää ennen vuosijuhlaa. Ensimmäisen vuosijuhlaesitelmän otsikkona oli pöytäkirjan mukaan *Om det kyrkliga lifvet i Viitasaari församling på 1600- och 1700-talet*. Gummerus julkaisi esitelmänsä kuitenkin *Teologisessa Aikakauskirjassa* suomenkielisenä otsikolla *Kappale Suomen kirkon sivistystyötä*.¹⁵ Alkuperäinenkin esitelmä lienee ollut suomenkielinen.

Tosiasiassa seura oli pitänyt ensimmäisen vuosikokouksensa jo 19. syyskuuta 1894, johtokunnan Mikkelin pappeinkokouksesta lasketun ensimmäisen kolmivuotiskauden ollessa päättymässä. Kyse oli Helsingin Palokunnantalolla pidetystä yksityisen pappeinkokouksen erillistilaisuudesta. Vuosikokouksen pöytäkirja ei ole säilynyt ja tilaisuus näyttää ainakin seuran sihteeriltä unohtuneen, mutta seuraavan päivän *Uudessa Suomettaressa* julkaistiin sitä koskeva uutinen. Vuosikokoukselle oli laatinut toimintakertomuksen pastori Elis Bergroth. Se valtuutti entisen johtokunnan jatkamaan työtään.¹⁶

¹⁵ *Teologinen Aikakauskirja* 1898, 68–76, 129–145; *Salomies* 1942, 27. Gummeruksen esitelmästä OMA Piispa Jaakko Gummeruksen arkisto A ab: 6 Neovius Gummerukselle 7.1.1898.

¹⁶ *Uusi Suometar* 219/20.9.1894; *Helsingin yksityisessä pappeinkokouksessa syyskuun 18–20 pp. 1894 pidetyt pöytäkirjat*. Turku 1894, 6, 118. Seuran julkaisutoiminnasta *Hannu Mustakallio Suomen kirkkohistoriallisen seuran julkaisut 1895–1991*. SKHS toim. 155. Jyväskylä 1992.